

**De crisis is
afwendbaar:
een kommentaar**

door

L. Cuyvers

In een vorig nummer van het V.M.T. verdedigde Jef Turf enkele interessante thesen, die door alle marxisten kunnen beaamd worden (1). Het is geen verwijt aan de auteur dat hij de meer economische aspecten onberoerd liet. Het is hieraan dat ik enkele bedenkingen zou willen koppelen.

Ik verduidelijk: Jef Turf slaat in zijn artikel onmiddellijk de spijker op de kop als hij stelt dat de huidige economische crisis van het kapitalistisch systeem verschilt van de zgn. "klassieke crisis" (2). Hij vernoemt in dit verband het voordien ongekende crisisfenomeen van het samengaan van (zelfs spektakulaire) prijsstijgingen met stagnatie en depressie. Het leek mij nuttig een pretentieuze poging te ondernemen tot het vermelden van enkele krisisoorzaken, zonder dat het mijn bedoeling is de lezer te doen geloven dat deze kommentaar de kompleksiteit van de huidige crisis vermindert.

Het is onmogelijk voorbij te gaan aan de voorboden, nl. de monetaire verstoringen binnenin het internationale kapitalistische systeem sinds 1967, het jaar van de laatste stagnatie. De devaluatie van het pond sterling, de franse frank en de dollar, de revaluatie van de D.Mark, de rush naar het goud, ontwrichtten het kapitalistische wereldsysteem in belangrijke mate. Voor wat deze voorboden te maken hebben met de politieke zowel als economische hegemonie van de V.S.A., verwijs ik graag naar het in 1971 in het V.M.T. gepubliceerde artikel van Leo Michielsens (3), waarin de reële economische oorzaken van deze internationale "vertrouwenscrisis" werden aangestipt; anderzijds leze men het artikel van Robert Baert (4) voor wat betreft de eerste gevolgen hiervan.

De reële economische oorzaken die de monetaire strubbelingen inleidden (men ontgaat hier niet aan de analogie met 1929!) tasten in aanzienlijke mate het vertrouwen aan van het kapitaal in de toekomst en dit voor het eerst sinds de tweede wereldoorlog. Het belang van deze kon-

---

(1) J. Turf: De crisis is afwendbaar; V.M.T., 9e jg., nr 1 (1975), pp. 38-51.

(2) Ibidem, p. 38.

(3) L. Michielsens: Het failliet van de dollar; V.M.T., 6e jg. nr 3 (1971), pp. 140-159.

(4) R. Baert: Energiecrisis of crisis van de energiepouitiek; V.M.T., 9e jg. nr 1 (1975), pp. 11-14.

statering kan bezwaarlijk worden onderschat als we bedenken welk een rol het "vertrouwen" in het kapitalisme der massakonsumptie speelt. De onwil der investeerders manifesteerde zich dan ook in de opeenvolgende spekulatiegolven en, korrelair, in de afnemende bereidheid tot produktief investeren. De onmiddellijke gevolgen waren dan ook te zien in de groeicijfers der produktie en der werkloosheid en in de verder aftakelende winstverwachtingen. Tevens kan het tanende vertrouwen worden geïllustreerd met de vrij sterke daling der omloopsnelheid van het geld (5). In een dergelijke groeiende onzekerheid wordt minder noodzakelijke of duurzame konsumptie uitgesteld, wat de crisis alleen maar kan verdiepen.

Nu is het zo dat de overwegende "boom-periode" sinds het einde der jaren veertig, nieuwe produkten -voordien luxegoederen zoals auto's bijvoorbeeld- in de konsumptie der arbeidersklasse introduceerde. Marx wees erop dat deze konsumptie het eerst wordt verminderd bij een verslechtering der konjunktuur (6). De konkrete gevolgen waren nefast omdat het hier dikwijls ging om kapitaalintensieve massaproductie (wat de autonijverheid betreft speelden natuurlijk ook in sterke mate de door de multinationals aangekweekte psychose en brandstofbeperkingen.

Jef Turf wijst de verantwoordelijken aan: de nationale en internationale monopolies. Deze verantwoordelijkheid kan niet genoeg worden benadrukt. Nochtans mag niet worden vergeten dat deze monopolies binnen een internationale anarchistische wereldgoederen- en kapitaalmarkt ageren. Anderzijds verzwakt Jef Turf zijn konklusies door te beweren dat de technologische vooruitgang vandaag de dag de waardewet zou hebben afgezwakt, zoniet opgeheven, m.a.w. dat de prijzen in de spitssectoren niet meer zouden worden gedetermineerd door de sociaal noodzakelijke arbeid nodig voor de produktie (7).

---

(5) In 1964 bedroeg deze nog 2,11; in 1971 2,10; 1972 2,02; 1973 2,01; berekend op basis van BNP-cijfers (marktprijzen) gedeeld door de geldhoeveelheid, plus de quasi monetaire likwiditeiten. Voor 1974-1975 zijn nog geen BNP-cijfers beschikbaar; de totale geldhoeveelheid steeg echter in deze jaren met 9 %.

(6) Marx: Le Capital; Livre II, Tome 5; Editions Sociales, Paris, 1969 p. 63.

(7) Vgl. J.Turf, op.cit., pp. 40 e.v.

Vooreerst roept Turf enkele sterk futuristische citaten uit Marx' "Grundrisse" (voorstudiën tot zijn "Kapitaal") ter hulp welke betrekking hebben op een overwegend automatisch producerend systeem. Vervolgens neemt hij de zeer kapitaalintensieve petroleumraffinage als voorbeeld en besluit dat "de technologische vooruitgang in de spitssektoren, samen met de monopolisering, de multinationale vennootschappen toelaat prijzen vast te stellen die hoe langer hoe losser in verhouding staan tot de waarde van de produkten" (8). Turf verwaarloost echter de indirecte arbeid die zijn weerspiegeling vindt in de hoge petroleum-prospektiekosten, in de lange vervoersafstanden en de hiervoor benodigde infrastructuur.

Nu is het zo dat Marx konstateerde dat het kapitalisme de neiging vertoont om de direkte levende arbeid te minimaliseren (9). Gekombineerd met de stijgende arbeidsproduktiviteit leidt dit tot een stijging van de verhouding tussen dode en levende arbeid, of de zogenaamde organische samenstelling van het kapitaal (10). Een dergelijke evolutie doet de prijzen dalen, maar heft de waardewet niet op! omgekeerd, het is niet omdat de monopolies prijzen kunnen vaststellen die binnen bepaalde grenzen los staan van de marxistische produktieprijzen (11) of m.a.w. monopoliewinsten opstrijken, dat de waardewet opgeheven is voor het systeem als geheel. Het is dus de monopolistische macht, en niet de technologische wet, die de monopolies in staat stelt hun prijspolitiek te voeren.

---

(8) Ibidem, p. 41.

(9) Vgl. Capital, Livre III, Tome 6, p. 105, p. 233, pp. 239-240.

(10) Vgl. Capital, Livre III, tome 6, p. 76, p. 79, p. 134, p. 219, p. 226, p. 230, p. 233, p. 235, p. 237.

(11) Arbeidswaarde is de som der direkts en indirecte sociaal noodzakelijke arbeid nodig in de produktie, of ook de som van het in arbeidswaarden uitgedrukte konstant kapitaal (grondstoffen, slijtage machines, enz.), variabel kapitaal (direkte arbeid) en meerwaarde, waarbij de verhouding tussen de meerwaarde en het

Tenslotte enige vingerwijzingen uit recente literatuur i.v.m. het gelijktijdig optreden van inflatie en recessie. In dit verband lijkt me de suggestie van Charles Levinson uitermate beloftevol verder te worden ontwikkeld (12). Levinson stelt dat monopolies die worden geconfronteerd met een daling van hun omzet en hun brutowinsten, precies omgekeerd reageren dan men zou vermoeden, nl. hun prijzen verhogen in plaats van te verlagen. De reden hiervoor zoekt de auteur in het in gevaar komen der investeringsprojekten door de afname der monopolistische brutowinsten en in de prijsinelasticiteit der meeste konsumptiegoederen (13) wat, gekombineerd, de monopolies in staat stelt zelfs in een crisisperiode inflatie te bewerken. Natuurlijk zijn bijvoorbeeld de duurzame massakonsumptiegoederen niet prijsinelastisch, maar dit kan alleen de druk op de omzet en dus op de monopolieprijzen gaande houden.

Een tweede vingerwijzing die mijns inziens in de goede richting gaat is te vinden in het artikel van de Amerikaanse marxist Jacob Morris, verschenen in het september 1973 nummer van "Monthly Review" (14). In dit artikel stelt de auteur dat de jarenlange economische bloei in de kapitalistische economieën en de hiermee gepaard gaande bijna-volledige tewerkstelling de oorzaak zijn van de permanente loonstijging, wat aansluit bij de reeds aangestipte marxistische visie op de "luxegoederenkonsumptie" door de arbeidersklasse. Morris voegt eraan toe dat de permanente loonstijgingen de toekomstige winstverwachtingen sterk bedreigen (15). De uiteindelijke doorberekening der loonvariabel kapitaal in elke sektor gelijk kan worden verondersteld; produktieprijzen zijn prijzen die ontstaan als de totale macro-economische meerwaardesom over de sectoren wordt verdeeld, niet in verhouding tot het variabel kapitaal (want dan zouden de prijzen gelijk zijn aan of proportioneel zijn met de arbeidswaarden), dan wel in verhouding tot het totale kapitaal.

---

(12) Ch. Levinson: Kapitaal, inflatie en multinationale ondernemingen; Amsterdam, 1972, p. 187.

(13) Prijsinelasticiteit: de afzet van het produkt daalt weinig of niet als de prijs ervan stijgt.

(14) Franse vertaling: "Un point de vue "radical" sur la crise inflationniste actuelle aux Etats-Unis"; Problèmes Economiques, nr 1.361, Février 1974, pp. 21-30.

(15) Ibidem, p. 24.

stijgingen in de prijzen en de afzetproblemen der bedrijven noodzaakt tot een monetaire politiek die steeds meer kredieten toestaat tot een bedrag gelijk aan de stijging der monetaire waarde der goederen in cirkulatie (16). De auteur stelt tenslotte: "... une situation d'emploi élevé est impossible dans une économie qui se trouve perpétuellement au bord de l'effondrement financier. On pourrait aussi faire valoir que, lorsque l'inflation a réduit le système capitaliste à un état de chaos interne plus ou moins permanent, elle ne peut plus servir de substitut efficace à l'armée de réserve industrielle. Le système ne réagit plus dorénavant de manière appropriée aux drogues inflationnistes (celles-ci agissant alors sur lui, semble-t-il, comme un poison), et il se met à s'agiter convulsivement dans ses efforts pour retrouver les équilibres et les rapports internes fondamentaux dont il a besoin pour survivre" (17). Een gelijkaardige stelling werd verdedigd door Pierre Joye (18). Ze is nits zekere afwijkingen ook terug te vinden bij andere marxisten (19) en werpt een nieuw licht op reële economische krisisoorzaken zoals de permanente stijging van de schuldenlast der ondernemingen, de daarmee gepaard gaande druk op de netto-winsten, op de heurswaarden, enz. (20).

oktober 1975

(16) Ibidem, p. 25

(17) Ibidem, p. 26

(18) P. Joye: Inflation, récession et crise du système; Cahiers Marxistes, 5e année, nr 10 (nouvelle série), décembre 1974, pp. 1-13.

(19) Zie bijvb. Le capitalisme monopoliste d'état; Tome 1, Paris, 1971, pp. 408-409, pp. 416-417; E. Mandel: Der Spätkapitalismus, Versuch einer Marxistischer Erklärung; Frankfurt am Main, 1972, p. 381, pp. 392 e.v.

(20) Het feit dat sinds de tweede wereldoorlog de omloopsnelheid van het geld nagenoeg permanent steeg en dit tot voor enkele jaren, is slechts schijnbaar in tegenspraak met deze theorie. Dergelijke stijging kan juist als uitdrukking gelden voor de druk der toenemende kapitaalbehoefden, de daarmee gepaard gaande gevolgen voor de intrestvoet, de introductie van geldbesparende betalings-technieken, enz. , maar eveneens voor het vertrouwen in het economisch verloop en voor de langzame verschuivingen in de monetaire structuren die daarmee samengaan.